

Содор муз

Олександр Яременко

ФІЛАТЕЛІСТИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА¹

Літературні вподобання Тараса Шевченка

У родині Шевченків-Грушівських було заведено бути письменним. Батько Тарасів, із кріпаків, був людиною розумною, умів читати по-церковному. По святках, зимовими вечорами читав уголос “Минею”, книгу, яка серед письменних людей в Україні була дуже популярною. З цікавістю Тарас дослухався, як батько читав сповнені біблійними сюжетами житія святих в обробці Д. Туптала.

Доводилося Тарасові чимало чути від діда Івана, а можливо, й від інших старих людей, про гайдамаків та гайдамаччину, зовсім недавно боротьбу, що зросила кров'ю околиці рідної йому Кирилівки. Дід Іван сам був у гайдамаках, став свідком кривавих подій Коліївщини 1768 р. (тоді йому було десь 25-26 літ), і в нього було що розповісти про те, “як Залізняк, Гонта із свяченим гуляв”. На чуйного хлопця дідові оповідання справили глибоке враження.

Була в Тараса ще одна “книга”, “книга” не писана й жодною цензурою не попсована, – українська пісня [див. 3 стор. обкл.]. Не маючи державності і змоги вільно творити культурні цінності, український народ усі скарби своєї вікової культури зберігав у піснях. Шевченко дуже любив народні пісні, знав їх “силу без ліку” (за спогадами шкільного товариша Г. Бондаренка).

Восени 1822 р. батько віддав Тараса на навчання до церковної школи в Кирилівці, де він учився грамоті й читати Псалтир. Ще навчаючись у дяка, хлопець знайомиться із псалмами Г. Сковороди [див. 3 стор. обкл.] і переписує його твори у свою саморобну книжечку, тоді ж із захватом читає “Енеїду” І. Котляревського [див. 3 стор. обкл.]. Згодом у повісті “Художник” він писав:

¹ Продовження. Початок див.: СіЧ. – 2013. – № 2-10.

“Давно, очень, еще в приходском училище, украдкой от учителя читал я знаменитую перелицованную “Енеїду” Котляревского”.

На прохання діда Івана 1828 р. Тараса взяли до двору його пана П. Енгельгардта. У маєтку він почав вивчати польську мову, а перебуваючи у Вільно, удосконалив свої знання, що дало йому змогу потім читати в оригіналі твори А. Міцкевича, Й. Лелевеля, К. Лібельта. Величезне враження на Шевченка справили твори Міцкевича, зокрема драматична поема “Дзяди” та “Книга польського народу і польського пілігримства”.

На початку 1831 р. разом з паном Енгельгардтом Тарас переїхав до Петербурга. Зваживши на прохання хлопця, 1832 р. Енгельгардт законтрактував його на чотири роки живописцеві В. Ширяєву на навчання. У Ширяєва збиралися його друзі-художники, які вели розмови про мистецтво й літературу. Мимовільний слухач цих розмов, Тарас захоплено слухає читання напам'ять художником І. Зайцевим творів О. Пушкіна та В. Жуковського.

1836 р. Шевченко познайомився з Є. Гребінкою, який першим звернув увагу на поетичний хист Тараса і став для нього літературним наставником і вчителем. У Гребінки була чудова бібліотека, де були зібрані всі видання тогочасних українських письменників, з якими Гребінка знайомив Шевченка. Поет залишив позитивні відгуки про твори Г. Квітки-Основ'яненка “Салдацький патрет”, “Головатий”, “Сердешна Оксана”. У листі до Квітки 19.02.1841 р. Шевченко писав: “Вас не бачив, а вашу душу, ваше серце так бачу, як, може, ніхто на всім світі. Ваша “Маруся” так мені вас розказала...” [2, 14].

Шевченко високо цінував творчість П. Гулака-Артемовського. У повісті “Близнецы” захоплено згадував другий переспів Гулака-Артемовського “До Пархома” (з Горація).

Початкові відомості про античних поетів Шевченко здобув, живучи в Ширяєва, там читав перекладні популярні книжки про стародавню Грецію, а ближче познайомився з творами грецьких і латинських авторів у бібліотеці К. Брюллова, коли мешкав на його квартирі в 1839 р. Пізніше у своїх творах Шевченко згадував Гомера, Вергілія, Горація, Овідія, Данте, Боккаччо [див. З стор. обкл.]. Данте приваблював Шевченка як геніальний поет і як людина подібної до його власної долі (останні 19 років свого життя був політичним вигнанцем). Овідій – римський поет, за наказом імператора Августа був висланий у м. Томи (теперішня Констанца в Румунії). Його “Метаморфози” Шевченко вважав взірцем поетичної майстерності. На засланні український поет глибоко відчував спільність своєї долі з долею римського вигнанця. Обізнаність із творчістю римських поетів, зокрема Овідія, Шевченко розглядав як ознаку ерудиції людини.

З усієї світової літератури російська мала найбільший вплив на творчість, художні смаки і світогляд Шевченка. Поет високо цінував волелюбність, життєву правду й художню довершеність творів О. Пушкіна “Станционный смотритель”, “Сцены из рыцарских времен”, “Капитанская дочь”, а до поеми “Полтава” створив ілюстрацію.

М. Лермонтов – один з улюблених поетів Шевченка, він цитував його твори у “Щоденнику”, називав його “наш великий Лермонтов”. Багато творів Пушкіна й Лермонтова він знав напам’ять [див. З стор. обкл.]. Шевченко захоплювався творчістю О. Грибоєдова, яка мала певний вплив на оволодіння ним засобами сатиричного жанру. Рядки з комедії “Горе от ума” “Воскреснем ли когда от чужевластья мод...” Шевченко взяв за епіграф у передмові до другого (нездійсненого) видання “Кобзаря”.

Поезії О. Кольцова були серед улюблених віршів Тараса. Перебуваючи на засланні, у листі до А. Лизогуба 1.02.1848 р. він прохав: “Ще, чи не найдете в Одесі сочинений Лермонтова и Кольцова, пришліть поезії святої ради” [2, 40].

Із творчістю М. Гоголя [див. З стор. обкл.] Шевченко міг познайомитися ще в майстерні Ширяєва на літературних читаннях або через Гребінку. Під час другої подорожі в Україну (1845 – 1847) відвідав гоголівські місця (Миргород, Сорочинці, Ніжин). Перебуваючи на засланні, просив друзів надіслати йому “Мертвые души”, а 7.03.1850 р. писав В. Рєпніній: “Перед Гоголем должно благоветь как перед человеком, одаренным самым глубоким умом и самою нежною любовью к людям!” [2, 54].

Шевченко високо цінував творчість О. Островського. У Новопетрівському укріпленні поет організував аматорську постановку п’єси “Свои люди – сочтемся”, був режисером виставки, художником-декоратором і виконавцем ролі Рисположенського. Очевидці розповідали про велике враження, яке справила гра Шевченка на глядачів. Загалом поет уважав цю п’єсу рівною з такими творами великої викривальної сили, як “Ревізор” Гоголя й картиною П. Федотова “Сватання майора”.

У грудні 1857 р. М. Щепкін привіз у Нижній Новгород у подарунок Шевченкові книжку С. Аксакова “Семейная хроника” з авторською присвятою, а познайомилися вони 22.03.1858 р. в Москві, у письменника вдома. Шевченко шанував у творах Аксакова гуманність і великий літературний талант.

Із творчістю О. Герцена український поет познайомився 1857 р. дорогою в Нижній Новгород. Велике враження на митця справила “Полярная звезда”.

Шевченко називав Герцена “апостол, наш одинокий изгнанник”, а 1860 р. з okazji передав йому примірник “Кобзаря”.

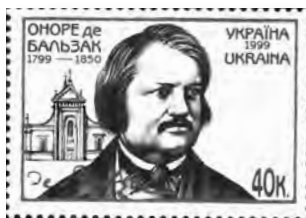
Перебуваючи в Нижньому Новгороді, поет прочитав “Губернские очерки” М. Салтыкова-Щедрина і 5.09.1857 р. записав у “Щоденнику”: “Как хороши “Губернские очерки” <...> Я благоговею перед Салтыковым. О Гоголь, наш бессмертный Гоголь! Какою радостью возрадовалася бы благородная душа твоя, увидя вокруг себя таких гениальных учеников своих” [1, 92-93].

Улюбленим поетом Шевченка епохи Відродження був В. Шекспір [див. 3 стор. обкл.], з творами якого він познайомився ще під час навчання в Академії мистецтв і надалі з ними не розлучався. Найбільше в шекспірівських п'єсах його приваблювала життєва правда, любов та увага до людини. Він уважав Шекспіра взірцем усього найкращого, найталановитішого, часто цитував.

Великий інтерес виявив поет і до творів англійських романістів XVIII– XIX ст. Особливо високо цінував Д. Дефо [див. 3 стор. обкл.], твір якого “Робінзон Крузо” радив читати й дітям, і дорослим, надіслав цю книжку своїй племінниці. У повісті “Художник” згадує відомий роман Ч. Діккенса “Життя й пригоди Ніколаса Ніклбі”.

У XIX ст. Дж.-Н.-Г. Байрон [див. 3 стор. обкл.] був один із найпопулярніших і найулюбленіших поетів Європи. Шевченко читав його твори в російських (В. Жуковського, М. Маркевича та ін.), польських (А. Міцкевича) та українських (М. Костомарова) перекладах і називав Байрона “крупним” і “знаменитим” поетом (“Прогулка с удовольствием и не без морали”). Імпонувала Шевченкові і творчість шотландського поета XVIII ст. Р. Бернса [див. 3 стор. обкл.], якого він згадував у передмові до нездійсненого видання “Кобзаря” 1847 р. як поета народного й великого. З-поміж французьких романтиків він знав твори Ф.-Р. Шатобріана й А.-О. Барб'є, був обізнаний із творчістю Жорж Санд [див. 3 стор. обкл.] і О. де Бальзака. Серед творів В. Гюго з упевненістю можна говорити лише про обізнаність Шевченка із романом “Собор Паризької Богоматері”.

Повертаючись із заслання, він просив друзів надіслати йому збірку творів П. Беранже [див. 3 стор. обкл.] й одержав її в Нижньому Новгороді на початку 1858 р. Переписав з неї до “Щоденника” вірші “Старий холостяк” і “Навуходоносор”, про який зазначив: “Прекрасное и меткое стихотворение” [див.: 1, 170]. Серед французьких митців попередніх епох увагу Шевченка привертав Ж.-Б. Мольєр, філософи й письменники французького просвітництва, зокрема Вольтер та енциклопедист Д. Дідро. За романом Ф.-С. Фенелона “Пригоди Телемака, сина Улісового” Шевченко виконав малюнок “Телемак на острові Каліпсо” (1856).

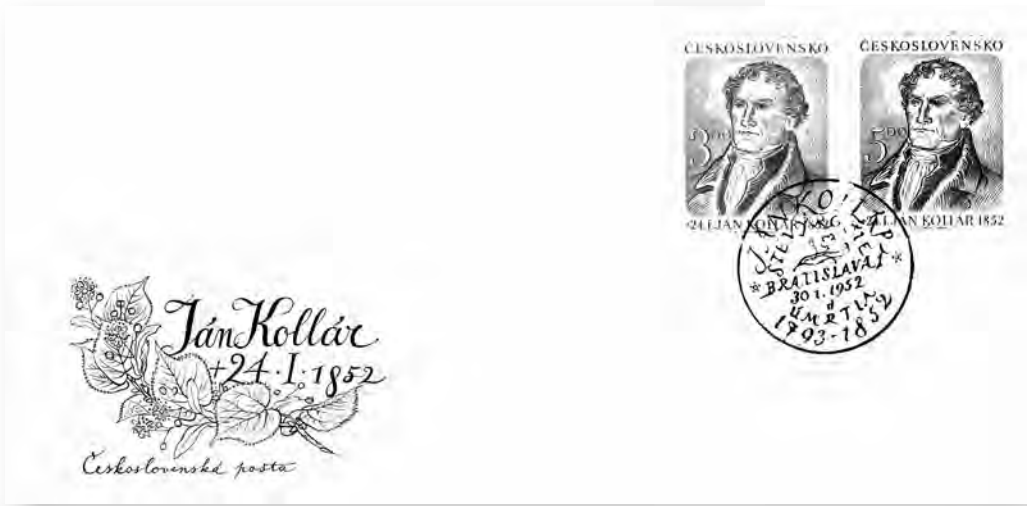

Твори німецького поета і драматурга Й.-Ф. Шіллера Шевченко читав і бачив на сцені, про що є свідчення в його повістях. Згадки про німецького поета й мислителя Й.-В. Гете є у “Щоденнику”. У повісті “Близнець” один з героїв назвав Гете великим.

Шевченка цікавили праці німецького вченого-природознавця А. Гумбольдта [див. 3 стор. обкл.], зокрема “Космос”, яку він читав на засланні та після повернення разом зі своїм другом С. Гулаком-Артемовським.

Велику увагу український митець приділяв проблемі єднання і братерства народів. У поемі “І мертвим, і живим, і ненародженим...” поет засвідчив свою обізнаність із патріотичною діяльністю Я. Коллара, П. Й. Шафарика [див. З стор. обкл.] та В. Ганка, які пропагували ідеї слов'янського єднання. Шевченко читав у журналі “Отечественные записки” (1840) трактат Я. Коллара “О литературной взаимности между племенами и наречиями славянскими” (1836).

За сприяння О. Бодяньського, який у 1837–1838 рр. стажувався у Празі в Шафарика, Шевченко познайомився з творами чеського вченого “Славянские древности” (М., 1837–1838) і “Славянское народописание” (М., 1843). Поет був обізнаний і високо цінував також праці В. Караджича [див. З стор. обкл.] – сербського філолога, історика, етнографа й фольклориста. За мотивами сербських народних пісень, виданих Караджичем, Шевченко написав вірш “Подражаніє сербському”.

В останні роки життя із сучасних йому українських письменників Шевченко найбільше цінував творчість Марка Вовчка.

Коли поет перебував у Нижньому Новгороді, до його рук потрапили її “Народні оповідання”. “Какое возвышенно прекрасное создание эта женщина” [1, 155], – записав він у “Щоденнику” 18.02.1858 р. Між Шевченком і Марком Вовчком зав’язалося листування, а 25.01.1859 р. відбулося особисте знайомство. На спогад про цей день Шевченко написав вірш “Марку Вовчку”, де висловив захоплення творчістю письменниці як незрівнянного знавця народного життя. Шевченко порівнював її із Шекспіром, віддавав перевагу їй перед Жорж Санд. 1859 р., перед від’їздом її за кордон, подарував їй автопортрет і автограф поеми “Неофіти”. 1860 р. надіслав письменниці примірник “Кобзаря” з написом: “Мойй единий доні Марусі Маркович – і рідний і хрещений батько Тарас Шевченко”.

Після повернення із заслання Шевченко систематично поповнював свою бібліотеку, добираючи до неї найнеобхідніше. Бібліотека Шевченка складалася з книжок українською, російською та польською мовами багатьох авторів. Були в ній і фольклорні публікації, видання “Слова о полку Ігоревім”, літописи Самійла Величка, Самовидця та Грабянки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Шевченко Т.* Зібр. тв.: У 6 т. (вид., автентичне 1–6 томам “Повного зібрання творів у дванадцяти томах”) / Редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. “Букварь южнорусский”. Записи народної творчості. – 496 с.
2. *Шевченко Т.* Зібр. тв.: У 6 т. (вид., автентичне 1–6 томам “Повного зібрання творів у дванадцяти томах”) / Редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 6: Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. – 632 с.

Отримано 30 серпня 2013 р.

м. Київ